

УТИЦАЈ СТРАНИХ ЛЕКСЕМА НА ВОЈНУ ЛЕКСИКУ СРПСКОГ ЈЕЗИКА

Карина Авајан
Универзитет у Београду, Филолошки факултет

Предмет овог истраживања су лексеме страног порекла из језика војне струке (галицизми, русизми, германизми, турцизми, италијанизми, англицизми, хиспанизми) и њихов утицај на лексички састав српског језика. На ексцерпираним материјалу из Војног лексикона и етимолошких речника извршили смо етимолошку и контрастивну анализу, ради осветљавања следећих питања: на који начин, због чега и у коликој мери стране речи могу утицати на лексички састав другог језика, који је у употреби једног затвореног система као што је војска.

Кључне речи: *лексема, војна лексика, војска, етимолошка анализа, деривација, корпус, семантичка група, српски језик*

Војна терминологија

Тема овог рада односи се на војну лексику у српском језику, која је, заправо, мало обрађивана. Разлог за такво запостављање видимо у томе што војска спада у ред организација затворених за јавност, па је самим тим затворен и језик, који служи као инструмент комуникације у оквиру ње. Област о којој се заиста пуно писало код нас, као и иностранству, пре свега у Русији, јесте област стилски маркиране лексике, вероватно због тога што је немогуће не приметити њену специфичност у усменој комуникацији са представницима војске, а доступна је и кроз литературу: војне речнике (дескриптивни и двојезични), енциклопедије, лексиконе и сл., за разлику од писмене документације која је тајна и самим тим отежава истраживање.

Особености војног жаргона први пут су забележени у Речнику вулгарног језика (на материјалу енглеског језика) Ф. Гроуза 1785. године, а затим у монографији *Slang Today and Yesterday*, у којој Е. Петриц подробије описује ову проблематику. Винборт и Флексер су у коауторском речнику *Dictionary of American Slang* детаљно приказали стање лексичке грађе војне струке (на материјалу енглеског језика), али тај речник обухвата стилски обојену лексику у ширем смислу, а војна лексика је само део његовог корпуса. У Русији је проблем нестандартне лексике привукао пажњу многих лингвиста, па су се њоме бавили многи научници: И. В. Арнољд, С. Г. Воркачев, И. Р. Гальперин, В. С. Елистратов, Л. П. Крысин, А. А. Леонтјева, А. И. Смирницкий, В. А. Хомяков, А. Д. Швейцер. Треба истаћи В. П. Коровушкина, који је истраживао жаргон руског језика у совјетској војсци. Упоредну анализу руског војног жаргона у односу на енглески извршио је руски лингвиста Г. А. Судзиловский.

Анализу тематских група војног жаргона спровели су Т. Бељакова и С. Лазаревич у коауторском чланку под насловом *Тематические группы военного жаргона*. Проблемом стереотипа у војној комуникацији у својој дисертацији *Психологические и лингвистические аспекты стереотипов русского воинского общения* бавила се руска ауторка Татјана Степина, која је, на основу ексцерпираног материјала из оригиналних правилника/устава руске, односно совјетске војске у периоду од XVII до XX века, саставила корпус од 1570 речи, које је затим истражила у погледу фонетских, лексичко-семантичких, морфолошких и синтаксичких средстава. Сва та средства реализују се у стереотипима војне комуникације. Степина поставља хипотезу да се у савременој војној заједници стереотипност професионалне комуникације развија и шири, стварајући разлике између језика ове заједнице и језика цивилног друштва. Степина је први аутор који се бави стереотипима војног језика на руском говорном подручју, што њеном раду даје велики научни значај. Интересантан је рад Л. Венедиктове, која се у својој дисертацији *Концепт «Война» в языковой картине мира. Сопоставительное исследование на материале английского и русского языков*¹ бави лингвокултуролошким компаративним истраживањем концепта „рат“ у језичкој слици света на материјалу руског и енглеског језика.

Оксана Александровна Захарчукова (2007) у својој докторској дисертацији под називом *Универсальные характеристики и национально-культурная специфика военного жаргона*² бави се истраживањем војног жаргона на материјалу руског и енглеског језика. У свом раду ауторка, полазећи од ова два светска језика, покушава да реши основне општелингвистичке задатке: 1) налажење специфичних националних особености војног језика као одраз одговарајућих различитих друштвено-историјских околности формирања два народа и њихових језика, као и њихових војски; и 2) налажење општих универзалија у војном језику. Избор ова два језика условљен је тиме што су они који те језике говоре дуги низ година били противници током хладног рата. Ауторка закључује да се разлике у доживљају и односу према војној стварности руских и америчких војника огледају у томе да је америчка војска професионална, а да се руска војска у основи попуњава регрутима. Она тврди да лексика језика америчке војске има све одлике професионалног аргоа, док је руски војни жаргон заснован на разговорном, односно језику цивила, из чијих редова и потичу руски војници. Међутим, с обзиром на то да је Захарчукова користила компаративни метод, а примери које наводи на једном од два језика увек имају еквивалент у другом језику, њена претпоставка да је руски војни жаргон бројнији и разноврснији није оправдана.

У објављеним делима домаћих аутора: Ратомира Животића, Божидара Јововића, Душана Исаковића и Ранка Бугарског, који су се бавили проблемима војне лексике српског језика, као и непрецизношћу терминологије војне струке присутан је исти став као и код страних аутора о томе да лексика војне струке захтева дубље истраживање и систематизацију. Заправо, када је наша тема у питању, истичемо да је само неколико редака посвећено наведеном проблему у коауторском делу *Језик и стил ратне вештине* Ратомира Животића и Божидара Јововића. Наиме, Божидар Јововић констатује да се у делима која се односе на праксу већим делом користе русизми, као

¹ Концепт „Рат“ у језичкој слици света на материјалу енглеског и руског језика.

² Универзалне карактеристике и национално-културолошка специфика војног жаргона.

наставак традиционалних утицаја. Такође, аутор наводи примере који би се пре могли дефинисати као калкови из руског језика него као прави русизми, као што су: *лични састав, бојева готовост, стајанка, смакнути поредак, авио-полетање, маскирање, запречна ватра, оружана сила/борба, вршити дејство, вршити извиђање, минска опасност*.³ Од свих ових примера као русизам издвајамо само – стајанка, при чему треба поменути да у Војном лексикону не постоји одредница о овој лексеми.

Предмет и циљ истраживања

У овом раду описане су речи страног порекла (галицизми, русизми, германизми, турцизми, италијанизми) које су ушле у језичку употребу српске војске, задржале се, одомаћиле и током времена изгубиле српски еквивалент или га никад нису ни имале, с обзиром на чињеницу да се речи најчешће прихватају из страног језика заједно са појмом.⁴ У вези с тим поставља се читав низ питања која се односе на њихово порекло, прихватање, утицај и заузимање чврстог места у лексичкој грађи језика српске војне струке.

Лексички корпус за истраживање ексцерпиран је из Војног лексикона (1981) у чијој изради је учествовало око пет стотина сарадника – стручњака из појединих области војне науке. Како се наводи у предговору Војног лексикона, на значајнијим текстовима непосредно су биле ангажоване управе Генералштаба ЈНА и ССНО, војни институти и школски центри, као и друге надлежне установе оружаних снага СФРЈ. За податке о оружаним снагама других земаља коришћене су стране отворене публикације. Лексикон је намењен представницима оружаних снага у најширем смислу речи. У овом делу се на најрелевантнији и најопширнији начин набраја и дескрибује комплетна савремена војна терминологија српске војске.⁵ Поред речничке јединице постоји квалификатор, који упућује на порекло лексеме, односно говори из ког језика је преузета (мана лексикона је у томе што се он односи само на савремену лексику, изостављајући изворне српске речи које су биле замењене страним током историјског развоја језика војне струке, што додатно отежава истраживање).

У раду се хронолошки описује улазак страних речи у основни корпус српског језика војне струке, описана је њихова дистрибуција према језику из којег потичу, уз кратки историјски осврт, а затим се те речи разврставају у семантичке групе: 1. родови војске, 2. војне формације 3. чиновни, 4. оружје и опрема, 5. униформа. За такву семантичку поделу определили смо се јер смо увидели да су у Војном лексикону обилато заступљене речи, грађене префиксном творбом, при чему је префикс најчешће страног порекла, док је корен речи српски. Тако, на пример, постоји 65 речничких одредби које у основи садрже префикс *аеро-*, а веома фреквентан је и префикс *анти-*, као и многи други. Следећи разлог за избор семантичких група је у

³ Животић Ратомир, Јововић Божидар *Језик и стил ратне вештине*, Београд, 1990, стр. 98–100.

⁴ Термин „позајмљивање“ стране речи не чини нам се прихватљивим, јер позајмљивање изискује и враћање позајмљеног, па ћемо га у даљем тексту замењивати речју „прихватање“.

⁵ Аутори Војног лексикона и Војне енциклопедије не наводе шта за војну терминологију значи савремена лексика.

томе што многе речничке одредбе чине синтагме, при чему се први део синтагме понавља кроз бројне одредбе, на пример: маршевска брзина, маршевска колона, маршевски строј, итд. Наведене речи анализирају се уз помоћ Етимолошког речника хрватскога или српскога језика Петра Скока и Етимолошког речника руског језика Макса Фасмера, иако, као што је већ речено, у Војном лексикону квалификатор лексеме одређује њено порекло, али не пружа информацију из којег језика је она ушла у српски језик. Треба напоменути да ни у поменутим етимолошким речницима нисмо успели да пронађемо објашњење за све тражене речи. На крају овог рада следи речник од сто јединица.

Током истраживања утицаја страних речи на српски језик у војној струци дошли смо до запањујућег податка да су у војној терминологији коришћеној у Војном лексикону од 20.000 лексема српске речи понајмање су заступљене, као и словенизми уопште. Такво стање на први поглед делује нелогично и збуњујуће, јер војска сваке земље подразумева одбрану националних интереса и очување интегритета отаџбине у сваком погледу, што би требало да укључује и матерњи језик припадника тих бранилаца, имајући у виду да војна лица одређене државе уједно морају бити и њени држављани. Друга нелогичност је у томе што је делатност војне струке тајног или полутајног карактера. Писмена документација, као и усмена комуникација, често је, поготово у ратно доба, шифрована и кодирана, што нас наводи на мисао да би употреба термина из матерњег језика знатно отежала разумевање непријатељу, а уједно и олакшала комуникацију. Међутим, када се узму у обзир историјска дешавања и само формирање професионалне војске Србије, ствари постају јасније.

Историјски осврт на развој српске војске

Србија се од самог свог настанка налазила на удару различитих освајача (Келти, Римљани, Угари, Турци) и сваки од њих имао је велики утицај на све сфере живота, па и на културу, уметност и језик. Срби су се одувек славили као храбри ратници, иако нису имали организовану војску. Од својих освајача учили су о војној организацији и уводили је у свој систем ратовања. Калкирање римских формација одразило се не само на организацију војних формација већ и на њихове називе, нпр.: десетар – декурија, чета – центурија, легија – војска (армија).

У даљем тексту навешћемо податке о развоју српске војске, руководећи се текстом еминентног војног историчара М. Бјелајца који је објављен у чланку *Неговање културе и борбене традиције у војсци Краљевине Југославије 1918–1941*.

Појам државности Србије настаће тек као последица устанка и прерастања борбе за аутономију у оквиру турског поретка у борбу за самосталну државу. Тај преображај десио се 1806. године, после великих српских војних победа. Победе над турском војском код Иванковца, Мишара, Делиграда, али и улазак у Београд, дале су устанку међународни значај. Међутим, без обзира на бројне победе, српска војска тада није била организована нити је имала научну доктрину, већ је била народна војска, слабо наоружана, без школованих официра. Због тога су се Срби још у фебруару 1806. обратили руском цару да их подржи у праву на националну државу у „балканским покрајинама,, која би могла подићи војску од 200.000 људи. То ће се

десети, али не одмах, већ у првом периоду српске аутономије, коју је, после успешног рата са Турском (1827–1829), издејствовала Русија и постала високи покровитељ српске аутономије. Та сила дала је печат првобитном развоју српске стајаће (професионалне) војске. Малу војску организовала је Русија по властитом узору, укључујући и униформе. Активни официри били су из Русије, уведени су руски закони и егзерцир. У периоду од 1830. до 1836. године постепено су формиран баталјон пешадије, коњички ескадрон и топовска батерија. Тада је у Русију послата и прва група од 12 младића на школовање за официре. Први српски закон о устројству гарнизонског војинства донесен је 1838. године. Војска се у тој првој фази свог развоја налазила под надлежношћу Министарства унутарњих дела.⁶

Аустрија није благонаклоно гледала на развој српске државности, па ни њене војске. У првој фази развоја српске војске није било неких посебних утицаја. Касније, током 1860. године, почели су преласци млађих српских официра из аустроугарске у српску војску. У њу су долазили и представници других националности, првенствено Словени. Србија је 1867. донела Закон о примању страних официра.

Дакле, организација руске војске није утицала само на српску војску, већ и на њено непосредно формирање. У Србији се средином XIX века отварају војне образовне институције: школе, академије, гимназије, где се војна доктрина по руском узору учи непосредно од руских официра-предавача. Из тога би се могло закључити да ће доћи и до језичког утицаја и обилатог попуњавања војне лексике српског језика русизмима, међутим, то није сасвим тачно. При анализи поменутог Војног лексикона видимо да је број русизама у односу на галицизме занемарљив, иако је неспорно да су Срби формирали војну терминологију по угледу на Русе. Посреди је, заправо чињеница да је Русија, захваљујући Петру (I) Великом, који је као младић живео у Холандији где је учио занат бродоградње и ратне вештине, своју војску организовала по угледу на Запад. Имајући у виду да се на руском двору говорио француски који се знао боље од матерњег језика, а да се царска лоза преплитала с немачким племством, постаје сасвим разумљиво одакле толики број галицизама и германизама у терминологији руске војске, па отуда и у српској. Исконске руске лексеме које су означавале родове војске, чиновне официра и подофицира, војних формација и сл. биле су замењене холандским речима, германизмима, а у највећем степену галицизмима. Ако поредимо војну лексику руског и српског језика, српска је у предности када је реч о очувању властитих термина у односу на руску.

Утицај стране лексике на војну лексику српског језика

Елементи из језика даваоца могу прелазити у језик примаоца, како констатује хрватска научница Анита Скелин Хорват,⁷ на три начина: директним преузимањем, преко језика посредника и кружним позајмљивањем. У овом случају ради се о прихватању страних лексема француског порекла преко посредника – руског језика, при чему у не-

⁶ Министарство унутарњих дела преузето из руског *Министерство внутренних дел*.

⁷ Anita Skelin Horvat *O riječima stranoga podrijetla i njihovu nazivlju*, Razreda za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Knj. 46–47, 2006., str. 203–215.

ким случајевима речи мењају своје семантичке карактеристике, нпр.: „шинел“ у француском језику подразумева мушко јутарње одело,⁸ у руски улази са значењем – војнички капут, а посредно, са истим значењем и у српски језик, или се пак узима само њихово друго или треће значење, нпр. основно значење лексеме „парада“ – у француском језику основно значење лексеме *parade* подразумева „стајање“, од *para* „задржати“. У руски језик ушло је само секундарно значење „војна смотра“, а посредно је и у српском језику забележено само такво значење. Иако је на српску војску касније јако утицала традиција француске армије, захваљујући све тешњој вези са Француском, чак до те мере да је први војни министар у Србији био управо Француз Иполит Монден (1861–1865), који је као капетан био задужен да 1856. изради темељну студију о Србији. Ипак, већи део војног лексичког корпуса у то време већ је био преузет од Руса.

Интересантно је да су германизми који су били присутни у војној лексиси српског језика, претходно заменивши изворне српске речи (на пример уместо војвода – херцег, *heritogo*), касније били замењени руском лексемом пуковник (полковник). Овај пример није усамљен, и лако се може објаснити отпором Србије према аустроугарском политичком притиску који је та земља вршила кроз дуги историјски период, као и чињеницом да је у току Првог и Другог светског рата Србија највише страдала од Немаца.

Непосредним путем, у војну терминологију српског језика улазили су највише турцизми, управо због непосредних дуготрајних ратова и блиског контакта. Парадокс је у томе што су турске речи ипак остале, без обзира на још већу озлојеђеност српског народа према јарму Турака и свему што је у вези са њим. Једино објашњење које изгледа оправдано видимо у томе што за те речи, због саме специфике појмова које оне означавају, не постоји еквивалент ни у српском ни у било ком европском језику који је имао утицаја на војну лексику српског језика (на пример: *јатаган*, *ханџар*, *кубура*).

Корпус овог рада састоји се од сто тринаест лексема страног порекла, преузетих из језика који су највише утицали на војну лексику српског језика, српских, као и општесловенских лексема, које су ексцерпирани из Војног лексикона из 1981. године. Интернационализми грчког и латинског порекла у овом раду неће бити обрађивани, јер су подједнако утицали на лексику војне доктрине свих индоевропских језика. Избор лексема направљен је према семантичким групама, због лакшег уочавања пресека различитих страних језика у поређењу са српским лексемама, а од врста речи бирани су само именице.

Етимолошка анализа

Родови војске

Пешадија – прасл. суфиксална изведеница од српскохрв.: *пје̑ше* „пешице“ прасловенског порекла, укр. *піший*, белор. *пéшы*, струск., стслав. *пѣшь* *πεζός* (Супр.), буг. *пеш*, *пéши* (Младенов 421.), словен. *pešji*, чеш. *pešjý*., словач. *peši*, пољск. *pieszy*, луж. срб. *peši*. Вероватно од **pēdsjos*, изведено од и.-е. **pēd-* „нога (стопало)“, лат. *pēs*, *pedis* (м.) „нога“ лит. *pėdà*, вин. *pėdà* „стопа, траг ноге“ *pėdė* „ступало“ лет. *pēds* м. „траг ноге“ „

⁸ Макс Фасмер у свом делу *Этимологический словарь русского языка* из 1960. не даје шири опис тог јутарњег одела, вероватно се ради о некој врсти бадемантила.

pe̋da“ „стопало“ санскрит. padám „траг ноге, стопало“ дор. πούς „нога (стопало)“ гот. fōtus „нога, корак“ лит. pė̋ščias, pė̋ksčias „пешак, пешице“ (*pė̋d̥t̥jōs), ст.-лит. pė̋stomis прилог. (Даукша). (Фасмер Макс, *Этимологический словарь русского языка*, Москва, 1960)

Артиљерија – у пољск. artyleria, у итал. artigleria или франц. artillerie почетком 19. века замењује балкански турцизам **топњиштво** суфиксално изведен од ономатопејске речи „топ“ – артиљеријско оружје. (Петар Скок *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984)

Коњица – (стлов) улази у употребу 1552. из руског језика (Вук). (Петар Скок *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984)

Извиђачи – србизам од глагола извидети

Авијација – из енглеског Aviation српски еквивалент ваздухопловство

Падобранство – србизам интерсуфиксална сложеница од падобран (пад + бранити)

Морнарица – србизам изведеница од морнар > море

Врсте војних пловила:

Разарач србизам – од глагола разарати

Фрегата – итал. из италијанског fregate

Топовњача турц. – настала комбинацијом турског корена + српски суфикс

Крстарица – преведеница – из енглеског cruiser

Војне формације

Одељење – (рус) најмања војна јединица, прва половина 19. века.

Вод – србизам < водник

Чета – прасл. (Вук, 15. век) војничка трупа < четник (Петар Скок *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984)

Баталјон – посредно преузимање из руског језика у коме се први пут појављује 1702. из франц. bataillon, ит. battagliaione или кроз нем. Bataillon, у српски језик улази у употребу 1791. (Михајловић) (Петар Скок *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984)

Бригада – галицизам „неколико пукова“ у 18. веку преузето из руског језика у коме се појављује од 1704.; могуће преко нем. Brigade или директно из франц. brigade од ит. brigata „друштво, бригада“ (војн.). (Петар Скок *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984)

Дивизија – посредно преко руског, али у Војном лексикону постоји и дивизион (галицизам) са истим значењем „састав од неколико пукова“ < дивизионар

Пук – прасл. српскохрв.. пуџ, укр. полк, струск. пълкъ, стслов. плѣкъ фάλαγξ, παράταξις (Супр.), болг. пълк, чеш., слвц. pluk „гомила“ пољск. pułk „полк“ луж. срп. роѣк – исто, (Младенов 411). (Петар Скок *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984)

Армија – преузето из руског језика који још 1705. улази у употребу из франц. armée или нем. armee (Петар Скок *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984)

Војска – прасл. *vőjsko, српскохрв. војска, цслав. воиска отратѣс, словен. vőjska, буг. Войска, чеш. vojsko, пољск. Wojsko < гл. воин, војна. (Фасмер Макс, *Этимологический словарь русского языка*, Москва, 1960)

Подофицирски чиновни

Чин – стслов. – ранг, ред

Разводник – србизам од вод

Десетар – калк из римске војске *decurion*

Водник – србизам од вод

Заставник – настало од „застава“ према нем. *Fähnrich* „заставник“ „онај који носи заставу“ : *Fahne* „застава“, швајцарско-нем. (Петар Скок *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984)

Официрски чиновни

Потпоручник – по аналогији са потпуковник, калк из руског језика

Поручник – у пољск. *porucznik*, чеш. *poručník*, рус. *поручик* калк од лат. *locum tenens*, буквално – „онај који држи место“ (Петар Скок *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984)

Капетан – (Пераст, Дубровник) Вук, 15. век (из народне песме) из итал. *Capitano*, лат. *Capitaneus*. Синоним *ћефалија* (Вук). (Петар Скок *Етимолошки речник хрватског или српскога језика*, Загреб, 1984)

Мајор – из нем. *Major* ушло из шпанс. *Mayor* од лат. *maior* „већи, старији“ (Петар Скок *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984)

Потпуковник – калк руског *подполковник*

Пуконик – Из рус. *Полковник*, заменило стару српску реч *војвода* пореклом из стслов. *воевода* *ѣѡѡѡн* (Супр.), буг. *войвода*, словен. *vójvoda*, чеш. *vévoda*, *vejvoda*, пољск. *województwo*, полаб. *vajwůda* „кнез“. Од воин, војска и водити. Касније под утицајем Аустро-угарске замењује се *Erzherzog*, као *надвојвода*, од немачког *herzog* „онај који води пук“, а последње је калкирање грчке речи *στρατηγός*, *στρατηλάτης*. (Петар Скок *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984)

Генерал – 17. век в. из нем. *General*, пореклом из латинског.

Адмирал – 17. век из шпанског или португалског *admirar*, у који долази из арапског *emīr al baḥr* „кнез мора“ (Фасмер Макс, *Етимологическиј словарь русског језика*, Москва, 1960)

Маршал – из француског *maréchal* или немачког *marschal* – „коњушар“ је ушло у руски, а отуд у српски, у српској војсци је постојао један једини маршал – Јосип Броз Тито, по угледу на Стаљина. (Петар Скок *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984)

Ађутант – 18. век (Вук), помоћник генерала из нем. *Adjutant*. (Петар Скок *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984)

Оружје и опрема

Оружје – прасл. * *rod* из цслав. српскохрв. *оруџје* (14. век Вук), укр. *оружья*, белор. *ружжэ*, струск. *оружите*, стслов. *орџие* *ѡплон*, *мáѡира* (Супр.), буг. *орџие*, словен. *orožje*, *rožje* „оружје“ чеш. *oruží*, пољск. *orez*. < *оруженоша*, *оруженосац* (15. век) (Фасмер Макс, *Етимологическиј словарь русског језика*, Москва, 1960)

Бајонет/а – нож на цеви пушке при борби прса у прса (РСА), галицизам, изведено од града Вауоппе на Југу Француске, где се производи ово оружје од 16. века. У српском језику појављује се 1790. (Михајловић) (Петар Скок *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984).

Ханџар – (турски нож) 17. век, синоним јатаган и бодез, балкански турцизам, арапског порекла (Петар Скок *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984)

Јатаган – (Вук, народна песма, Космет) велики турски нож мало накривљен с оштре стране, балкански турцизам од yatmak-etre couche. (Петар Скок *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984)

Копље – прасл. *корџе - ланцеа, сулица (Барање, ЦГ, Лика), 17–18 век. (Петар Скок *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984)

Лук – прасл. српскохрв. луќ, укр. лук, стслов. лжкъ тоџон (Супр.), буг. лџк, словен. љќ, чеш. luk, пољск. łęć. Слично у лит. laikas „обруч“ „lankùs“ „лет. lùoks „дуга“ luoks „савитљив“; из германских језика *lauka, loouk, lauch након распада балтословенске заједнице (Фасмер Макс, *Етимологическиј словарь русскога језика*, Москва, 1960)

Мач – (Вук) меч 16. век, прасл. *теџь српскохрв. маџ, укр. мiч, бугар. меч, струск., стслов. мечь џифос, μάχαира (Супр.), словен. тџџ, чеш., словач. теџ, пољск. miecz, луж. срп. мјеџ., лат. macto < мачевање, мачевалац, мачоносац, мечовојник (гладијатор) (Петар Скок *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984)

Нож – прасл. поџь из *pozjos; Фортунатов, Меје и Траутман упоређују са грчким νόσσω „кољем“, „копље“, ирл. ness „рана“ (*nekso-) (Фасмер Макс, *Етимологическиј словарь русскога језика*, Москва, 1960)

Партизана – самоделна пушка коју су користили партизани током Другог светског рата.

Сабља – српскохрв. сабља укр., белор. шабля, струск. саблџ, буг. сабџа, словен. sablja, чеш. šavle, словач. šabl'a, пољск. szabla. У мађарском szablya „сабља“ од szabni „сећи“. У нем. Säbel „сабља“.

Стрела – ЖК (Космет) прасл-герм. Strahl (Петар Скок *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984)

Шашка – (рус) из кавкаских језика сеџо, џеџо, сеџуо (Фасмер Макс, *Етимологическиј словарь русскога језика*, Москва, 1960)

Аркебуза – (нем) „врста старинске пушке“ – из нем. Arkebuse, стнем. hakenbühse (Петар Скок *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984)

Бодез – србизам од глагола бости

Џефердар – персијски „џевхердар“, украшен дијамантима, дуга пушка кременџа из 18. и 19. века, обично са богато украшеном цеви и кундаком. Позната је посебно у Турској, а у јужно словенским крајевима назива се и џевердар, џевердан, џеверлија, џеверуша и седефлија. (Петар Скок *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984)

Танкета – (итал), прва половина 20. века, оклопно возило, мањег габарита од тенка.

Бомба – у 17. веку улази у употребу српског језика, ономатојејског порекла из нем. Bombe из итал. bomba; франц. bombe; – от лат. bombus, грч. βόμβος „зујање“. (Петар Скок *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984)

Мина – (галицизам) meina, у 17. веку улази у употребу српског језика. (Петар Скок *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984)

Пушка – прасл. (пуштати, пушити) укр. Пушка, белор. пушка „кутија“, струск. пуш(ь)ка „пушка“, чеш. puška, пољск. puszka од лат. buhsa buxis, грч. πυξίς, -ίδοϛ „кутија од шишмира“ (Фасмер Макс, *Этимологический словарь русского языка*, Москва, 1960)

Картеч – Из нем. Kartätsche од англ. cartage из франц. cartouche, итал. cartoccio из грч. χάρτης (Фасмер Макс, *Этимологический словарь русского языка*, Москва, 1960)

Карабин – Преко нем. karabin или франц. carabine у употреби од 18. века. (Фасмер Макс, *Этимологический словарь русского языка*, Москва, 1960)

Ракета – 1759. – преко нем. Rakete (Вук) или из итал. rocchetta, српски еквивалент је праскалица. (Петар Скок *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984)

Катјуша – (рус.) артиљеријско возило из Другог светског рата, назив је добило према женском имену Катерина у деминутиву.

Пиштољ – Ономатопејског порекла, из итал. pistola. Може бити да је у српски језик дошло преко турског pišto. (Петар Скок *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984)

Штит – прасл. *ščitъ, српскохрв. штић 1069. (Вук) од глагола штитити, укр. щит, белор. щыт, струск. щить, стслов. штить ђотпїс (Супр.), буг. щит, словен. ščit, чеш. štít, словач. štít, пољск. szczyt луж. срп. ščit. (Петар Скок *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984)

Кинжал – из **кавказских језика** преко руског, у груз. Xandžali, калм. Xandžäl, слично балканском турцизму ханџар (бодеж). (Фасмер Макс, *Этимологический словарь русского языка*, Москва, 1960.

Тенк – из енгл. tank, током Првог светског рата, назив води порекло од презимена проналазача Тенка.

Кремењача – прасл. *kremu, од кремен, пушка на кремен (17. век, Лика, Космет). (Петар Скок *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984)

Кубура – (Вук) 18. век, пиштољ-kumbura/kubura (Грмница), балкански турцизам. (Петар Скок *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984)

Топ – ономатопејског порекла (Вук, Космет) канун, лумбарда, мужар, прангија; балкански турцизам. (Петар Скок *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984.)

Сачма – (Вук, Космет) ситно зрно од олова за пушку балкански турцизам од saj-džak – растурено. (Петар Скок *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984)

Калашњиков – аутоматска пушка, назив добила по презимену руског проналазача (*Михајл Тимофеевич Калашников*).

Колт – 19. век, пиштољ назив добио по презимену америчког проналазача (*Samuel Colt*).

Маузер – почетак 20. века, пиштољ назив добио по презимену немачког проналазача (*Paul Peter Mause*).

Хеклер – је аутомат, који су 60-тих развили стручњаци немачке фирме Хеклер и Кох.

Униформа и одликовања

Берета – „врста капе“, из франц. béret од лат. birrus „црвени“ (Петар Скок *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984)

Еполете – из франц. épaulette – од épaule „раме“ од лат. spatula „лопатица“ (Фасмер Макс, *Этимологический словарь русского языка*, Москва, 1960.)

Орден – *полисемична реч*, овде у знач. „одликовања“, (Дубровник, Држић); из нем. Orden, од лат. ordō, -inis „ред“, (Петар Скок *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984)

Медаља – 17. век (Божава, ЖК) из франц. médaille или из итал. medaglia. (Петар Скок *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984)

Грб – преко руског гер, у пољск. herb, чеш. herb, од нем. erbe „наследство“, (Фасмер Макс, *Этимологический словарь русского языка*, Москва, 1960)

Шинел – из руског шинель, од франц. chenille (Фасмер Макс, *Этимологический словарь русского языка*, Москва, 1960)

Шапка – српскохрв. шапка (Марулић, Вранић, Хабделић; Вук је чуо у народној песми.) **прасл.**; укр. шапка., белор. шапка, струск. шапка „мушка капа“, буг. шапка., Тур. şarka „европ. капа“ преузето из слов.; чеш. šarka, словач. šarica, пољск. szarka. итд. Неки научници мисле да је преузето од стфранц. Share. (Петар Скок *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984)

Калпак – 17. век (Вук из народне песме – висока капа) укр. ковпiк, белор. коўпáк, струск. колпакъ, у тур., тат., казах. kalpak „капа“. Балкански и европски турцизам, из арапског – kalpak. (Петар Скок *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984)

Кокарда – из руског, преко нем. Kokarde или из франц. cocarde от bonnet à la cocarde, од соq „петао“ (Фасмер Макс, *Этимологический словарь русского языка*, Москва, 1960)

Пелерина – из франц. pèlerine „плашт“, од лат. Peregrīnus

Шарпел – (Вук) преметача што се носи на рамену да не би пушка хаљину тргала, из франц. Eschepre, итал sciarra, арап. şegre

Шајкача – српска војна капа, од шајак (материјал), касније је замењена „титовком“.

Припадници војне струке

Кадет – ученик средње војне школе преко руског из франц. cadet „млађи“

Војник – од војна > од вој (урлик, вика) прасл. Словени, као и Келти пред сваку битку су гласно викали и производили што већу галаму, да заплаше непријатеља, отуд руско војна́, укр. війна́, цслав. воина, буг. војна́, словен. војна, чеш., словач. војна, пољск. woјna, луж. срп. woјna. (Фасмер Макс, *Этимологический словарь русского языка*, Москва, 1960)

Ратник – **прасл.** од рат, ратник, српскохрв. раџ, укр. рать, струск., стслов. рать рѣх, πόλεμος (Супр.), буг. рат. Струс. ратити ста., који су повезани са санскритским ṛiṣ, ṛiṣ „напад“, sam-āraṇam „борба“, авест. əṛətiš ж. „енергија“, грч. ἔρις, -ιδος „свађа“, стнем. ernust, „борба, озбиљност“, лет. ērtuētīeš „лутити се“; Младенов EW 273. Фин. artti „свађа“. (Фасмер Макс, *Этимологический словарь русского языка*, Москва, 1960)

Редов – рус. рядовой

Наредник – од наредити **прасл.**, у 18. веку замењено са француским командир (Петар Скок *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984)

Реденик – од ред **прасл.** Синоним турског порекла – фишеклија (Петар Скок *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984)

Чакија – турцизам – топужлија, онај који носи топ (Петар Скок *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984)

Стражар – из цслав. стража, рус. сторо́ж ст.-слав. стража фулакѣ (Остром., Супр.). Неки научници реконструишу из праслав. *strǫg- и са значењем стоги. (Фасмер Макс, *Этимологический словарь русского языка*, Москва, 1960)

Командир – од команда франц. Commande (18. век) или нем. Kommando (14. век.) из итал. Comandore. Српски еквивалент – наредник (Петар Скок *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984)

Официр – франц. officier Преко немачког Offizier од лат. Officiarius; српски еквивалент – часник (арх.), Хрвати и данас користе ову реч уместо официр (Петар Скок *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984)

Закључак

За потребе овог истраживања саставили смо корпус од сто тринаест лексема из војне терминологије српског језика. Као што је већ било речено, корпус је ексцерпиран из Војног лексикона, али с обзиром на то да се наведено дело састоји од 20.000 речи, одредили смо се за одређене семантичке групе, сматрајући да ће однос српских речи у поређењу са страним речима бити прегледнији на тај начин. Због објективности прегледа нисмо изостављали српске речи током анализе. На основу тако разврстаних речи извршили смо лексичку и етимолошку анализу. При томе смо користили Етимолошки речник хрватскога или српскога језика (Петар Скок), као и Етимолошки речник руског језика (Фасмер Макс). Без етимолошке анализе не би било могуће утврдити порекло страних речи које су ушле у српску војну терминологију, јер су те речи кружно прелазиле из једног језика у други и тешко је одредити из којег језика заправо потичу. За неке лексеме постоји тачан податак када су ушле у употребу српскога језика, што се наводи у раду уз одредницу извора, док за неке речи не постоји поуздана информација таквог типа. Претпоставка да су српске речи и речи општесловенског порекла заступљене у мањој мери него речи страног порекла показала се као тачна. На основу спроведене анализе, ако изоставимо деривате, однос српских и општесловенских речи према страним је 32 према 71.

Већина лексема из корпуса успешно се одомаћила у српском језику, што доказују бројни деривати и стандардна парадигма. Начини на који су оне улазиле у српски језик означени су поред самих лексема, али је у одређеним случајевима било немогуће тачно утврдити да ли је реч преузета посредним или непосредним путем, с обзиром на то да ни у етимолошком речнику тај податак није дефинисан. На основу историјских чињеница, које су наведене у уводном делу овог рада, можемо закључити да је већина галицизама (из војне терминологије) у српски језик

ушла преко руског језика, то јест посредним путем. Тако је, на пример, лексема дивизија преузета посредно из руског *дивизия*, док је лексема дивизион непосредним путем ушла у српски језик из француског – обе лексеме су у употреби и забележене су у Војном лексикону. Анализа је показала да је француски језик имао највећи утицај на богаћење српске војне терминологије, било да је ушао на непосредан или посредан начин. Калкирање је такође доста заступљено као начин преузимања страних речи у војној терминологији српскога језика. Лексеме *тол*, *пушка* и *бомба* које означавају ватрено оружје настале су оноματοпејом, лексеме *тенк*, *калашњиков*, *катјуша*, *колт*, *маузер* и *хеклер* према антропонимима, док је лексема *бајонет* настала према топониму. Имајући у виду да су за предмет рада узети термини, највећи део корпуса представљају моносемичне лексеме, изузев речи: *чин*, *лук*, *батерија*, *орден*.

ОПШТЕСЛОВЕНСКЕ РЕЧИ (23 лексеме)

Пешадија, *коњица*, *чета*, *пук*, *војска*, *чин*, *оружје*, *копље*, *лук*, *мач*, *нож*, *стрела*, *пушка*, *штит*, *кремењача*, *шапка*, *војник*, *ратник*, *наредник*, *реденик*, *стражар*, *шлем*, *сабља*.

СРБИЗМИ (9 лексема)

Извиђачи, *морнарица*, *разарач*, *падобранци*, *вод*, *водник*, *војник*, *разводник*, *бодеж*.

РУСИЗМИ (8 лексема)

Шашка, *потпуковник*, *пуковник*, *потпоручник*, *редов*, *катјуша*, *шинељ*, *козак*, *маљутка* (*ракета*).

ГАЛИЦИЗМИ (34 лексеме)

Артиљерија, *авион*, *амблем*, *армија*, *балон* (*аеростатички ваздухоплов*), *балонет*, *батаљон*, *батерија*, *бригада*, *гамашне*, *гарда*, *гарнизон*, *десант*, *дивизија*, *мина*, *мускета*, *берета*, *еполете*, *медаља*, *митраљез*, *калибар*, *картеч*, *капрал*, *кокарда*, *пелерина*, *шарпел*, *кадет*, *командир*, *карабин*, *официр*, *парада*, *петарда*, *пилот*, *формација*, *фугаса*, *муниција*, *марш*.

ИТАЛИЈАНИЗМИ (5 лексема)

Фрегата, *капетан*, *танкета*, *ракета*, *пиштољ*.

АНГЛИЦИЗМИ (2 лексеме)

Снајпериста, *тенк*.

ХИСПАНИЗМИ (2 лексеме)

Флота, *флотила* (*тактичка јединица ратних бродова*).

ГЕРМАНИЗМИ (9 лексема)

Генерал, *гелер*, *ађутант*, *аркебуза*, *кацига*, *мајор*, *орден*, *грб*, *бомба*, *хауба* (*врста капе која штити главу од повреда*) *штаб*, *хеклер*.

ТУРЦИЗМИ (11 лексема)

Топовњача, *барут*, *ханџар*, *јатаган*, *џефердар*, *тол*, *калпак*, *кубура*, *чакија*, *фишеклија*, *сачма*, *чутура*.

А	Е	Л	П	Ф
1. адмирал	27. еполете	52. лук	75. падобран	104. фишеклија
2. авијација			76. падобранци	105. фрегата
3. авион	З	М	77. парада	
4. ађутант			78. пелерина	Х
5. аркебуза	28. заставник	53. мајор	79. пешадија	106. ханџар
6. армија		54. маљутка	80. пиштољ	107. херцег
7. артиљерија	И	55. марш	81. поручник	108. хеклер
		56. маршал	82. потпоручник	
Б	29. извиђачи	57. мач	83. потпуковник	Ч
		58. медалја	84. пук	
8. барут	Ј	59. мета	85. пуковник	108. чакија
9. барутана		60. метак	86. пушка	109. чутурица
10. баталјон	30. јагаган	61. мина	Р	
11. батерија		62. минобацач		
12. берета		63. митраљез	87. рат	Џ
13. бодеж	К	64. морнарица	88. ратник	
14. бомба		65. морнар	89. разарач	110. џефердар
15. бригада		66. мускета	90. разводник	Ш
			91. ракета	
В	31. кадет	Н	92. револвер	
	32. калашњиков		93. реденик	111. шајакача
16. вод	33. калибар	67. наредник	94. редов	112. шапка
17. водник	34. камашне	68. наредба		113. шарпел
18. војвода	35. калпак	69. наређење	С	114. шашка
19. војска	36. картеч		95. сабља	115. шинел
20. војник	37. капетан	Њ	96. самострел	116. шлем
	38. капрал		97. сачма	117. штаб
Г	39. карабин	70. њишан	98. стражар	118. штит
	40. кацига		99. стрела	
21. гелер	41. кашикара	О	Т	
22. генерал	42. кинжал		100. танкета	
23. грб	43. колт	71. одељење	101. тенк	
	44. коњица	72. орден	100. топ	
Д	45. кокарда	73. оклоп	101. топовъача	
	46. команда	74. оружје	102. топуз	
24. десант	47. командир		103. топужлија	
25. десетар	48. копље			
26. дивизија	49. кремен			
	50. кременъача			
	51. кубура			

Литература

1. Бабац, Д., Најџел, Т.: *Армије на Балкану 1914 – 1918*, Београд, 2001.
2. Бабац, Д.: *Специјалне јединице југословенске војске у Априлском рату*, Београд, 2001.
3. Бабац, Д., Васић, Ч., Марковић, М.: *Црногорска војска 1896 – 1916*, Београд, 2001.
4. Т. А. Бељакова, С. В. Лазаревич: *Тематические группы военного жаргона на материале русского и английского языков*, Ученые записки Нижегородской Академии МВД РФ. №5, Н. Новгород, 2003.

5. Бјелајац, М.: *Неговање и борбене традиције у Војсци Југославије 1918–1941*, часопис Неговање и вредновање традиције Војске Југославије, Војно Издавачки Завод, Београд, 1993, стр. 35–44.
6. Бјелајац, М.: *Војно образовање и његов значај у Србији (1804 –2004)*, Институт за новију историју Србије, Београд, 2003, стр. 169–180.
7. Венедиктова Људмила Николајевна: *Концепт «Война» в языковой картине мира (Сопоставительное исследование на материале русского и английского языков)*, Тјумењ, 2004.
8. *Војни лексикон*, Војноиздавачки завод, Београд, 1981.
- 9.9. Гроуз Ф.: *A Classical Dictionary of the Vulgar Tongue*, Лондон, 1962.
10. Животић, Р., Јововић, Б.: *Језик и стил ратне вештине*, Центар високих војних школа ОС „Маршал Тито“, Институт за стратегијска истраживања, Београд, 1990.
11. Захарчук Оксана Александровна: *Универсальные характеристики и национально-культурная специфика военного жаргона*, Чельабинск, 2007.
12. Исаковић, Д.: „Познавање и употреба нашег и страних језика у војсци Југославије“, *Војно дело*, јануар/2000.
13. Коровушкин, В. П.: *Словарь русского военного жаргона*, Издательство Уральского университета, Екатеринбург, 2000.
14. Николе, Д.: *Јаничари*, Београд, 2007.
15. Николе, Д.: *Римско-византијска војска од IV до IX столећа*, Београд, 2006.
16. Скок, П.: *Етимолошки речник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1984.
17. Степина Татјана Александровна: *Психологические и лингвистические аспекты стереотипов русского воинского общения*, Пенза, 2005.
18. Фасмер, М.: *Этимологический словарь русского языка*, Москва, 1960.